

Groniowski, Krzysztof

"Ksiądz Aleksander Syski na Mazowszu i wśród Polonii amerykańskiej, Janusz Szczepański, Ciechanów-Pułtusk 1994 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 90/1, 98-100

1999

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Podsumowując, książka na pewno będzie poczytna. Zawiera pewne nowości, wysuwa kilka ciekawych hipotez i umiejętnie stawia trudne pytania. Jednak nie ma w niej rzetelnego bilansu zasług i win Stanisława Augusta, a odnosi się wrażenie, że autorka nie zamierzała tego dokonać. Waha się między podejściem naukowym a polemicznym. Nie otrzymaliśmy takiego wartościowego wkładu do historiografii czasów stanisławowskich, jakiego mogliśmy oczekiwać po zdolnościach badawczych, analitycznych i pisarskich Krystyny Zienkowskiej.

*Richard Butterwick
The Queen's University
of Belfast*

Janusz Szczepański, *Książka Aleksander Syski na Mazowszu i wśród Polonii amerykańskiej*, Muzeum Okręgowe w Ciechanowie, Stacja Naukowa MOBN w Pułtusk, Pułtuskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, Ciechanów–Pułtusk 1994, s. 90.

Autor, uczeń Andrzeja Zahorskiego, należy do czołówki mazowieckich regionalistów. Obok licznych mniejszych prac ogłosił dwie wysoko oceniane obszerniejsze publikacje: „Dzieje Gąbina do roku 1945” (1984) i „Wojna 1920 roku na Mazowszu i Podlasiu” (1995). W recenzowanej pracy połączył studia nad Mazowszem i Polonią w USA. Istotną trudność powodowała wielopłaszczyznowa działalność bohatera, na co zwrócił już uwagę w 1945 r. Mieczysław Haman.

Przed wojną sprawę aktywności ks. Aleksandra Syskiego w Królestwie Polskim, w szczególności jako prefekta Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie w latach 1902–1908, podejmowali biskup Paweł Kubicki oraz nauczyciel śpiewu w seminarium Faustyn Piasek, który sięgnął do akt władz szkolnych. Janusz Szczepański nie powołuje się jednak ani na obszerniejszą publikację ks. Kubickiego „Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861–1915” (Sandomierz 1933), ograniczając się do „Dwóch odczytów” (1936) opartych na innej bazie źródłowej, ani na publikację Piaska „Materiały do dziejów seminarium nauczycielskiego w Wymyślinie 1867–1916” (Płock 1939), zastępując ją znacznie słabszą pracą powojenną.

Studia teologiczne ks. Syskiego w stolicy państwa rosyjskiego Szczepański, z minimalnymi zmianami stylistycznymi, przedstawił za wspomnianą drugą pracą ks. Kubickiego. Opis wypadków związanych z walką o polską szkołę autor zaczerpnął głównie z pracy Michała Szulkińskiego „Strajk szkolny 1905 roku” (Warszawa 1959), zamieszczając tłumaczone z rosyjskiego fragmenty źródłowe tam przytoczone. W przypisie odesłał też do akt Kancelarii Generał-Gubernatora Warszawskiego. Nie wie jednak, że od osiemnastu lat tom ma nową sygnaturę 2516, zaś podana samodzielnie strona jest nieporozumieniem.

Opuszczenie kraju przez ks. Syskiego wiązałbym z niedopuszczeniem go przez władze rosyjskie na wykładówce Seminarium Duchownego w Płocku. Amerykański okres działalności ks. Syskiego autor przedstawił korzystając z pracy habilitacyjnej Tadeusza Radzika „Polonia amerykańska wobec Polski 1918–1939” (wyd. II, Lublin 1990), choć niektóre istotne szczegóły pominął (wniosek w sprawie plebiscytu górnośląskiego na II Sejmie Wychodźstwa w Buffalo i udział w Dyrektoriacie Rady Polonii Amerykańskiej w 1938 r.). Z wydawnictwa źródłowego „Archiwum polityczne Ignacego Paderewskiego” Szczepański powołuje się tylko na tom drugi, z pominięciem pierwszego i czwartego. Materiały zawarte w tych ostatnich tomach autor cytuje jako archiwalia. W rzeczywistości bazę źródłową obu wymienionych publikacji, w odniesieniu do zespołu Ignacego Paderewskiego, autor rozszerzył o jeden wolumen. Opisując konflikt o wiersz ks. Syskiego, skierowany przeciwko Józefowi Piłsudskiemu, trzy lata po śmierci Marszałka, Szczepański nie podaje, że wydarzenie to opisał już Andrzej Paczkowski w 1981 r. w tomie „Wychodźstwo a kraj”. Odwołując się do listu ks. Syskiego do Władysława Sikorskiego z 1938 r. z zespołu Sikorskiego, Szczepański podał informacje, których brak w liście. Pisze więc o „ożywionej korespondencji” (s. 38), przeceniając więzy łączące obu polityków. Obok dokumentów w aneksie,

inne znalazły się w tekście. W większości zarówno pierwsze, co zaznaczono, jak i drugie pochodzą z publikacji Leona Walkowicza „Dzieje uniesień serdecznych a rzeczywistość dzisiejsza” (Chicago 1953).

Autor stwierdził, że opracował bibliografię prac ks. Syskiego posługując się zestawieniem Haimana („Polish American Studies”) oraz ks. Michała M. Grybowskiego („Słownik polskich teologów katolickich”, t. VII, Warszawa 1983). W rzeczywistości jednak powtórzył cenną bibliografię ks. Grzybowskiego z minimalnymi zmianami kolejności oraz podziałem niektórych pozycji, co zwiększyło ich liczbę z 316 do 326. Jedyne rzeczywiste uzupełnienie z odwołaniem do „Polish American Studies” łączy rok z innym tomem, zaś błędne są obie informacje.

Ciekawe, że tekst i przypisy książki Szczepańskiego zawierają, głównie za Radzikiem, pewną liczbę pozycji nie zamieszczonych w bibliografii, ale autor jakby tego nie zauważył. Wydane pod pseudonimem Wojciecha Żmudy „Współczesne prądy polityczno-społeczne w Polsce” (s. 28), nieco odmiennie niż inne prace ks. Syskiego, przy ataku na sanację zawierają też krytykę polityki Stronnictwa Narodowego. Nie zostały wykorzystane możliwości dodatkowych uzupełnień. Alphonse S. Wolanin, bibliotekarz Zjednoczenia Polskiego Rzymsko-Katolickiego w publikacji „Polonica Americana” (Chicago 1950) wśród 46 pozycji autorskich ks. Syskiego podał cztery nie uwzględnione przez Szczepańskiego: „Gen. Józef Haller” (Chicago 1923, s. 23), „Złote myśli ks. Fabiana Birkowskiego” („Sodalis”, Orchard Lake, s. 12), „Złote myśli ks. Piotra Skargi” (Towarzystwo Literackie, Orchard Lake, s. 20) i „Ksiądz a polityka” (odbitka z „Dziennika Chicagoskiego” 1943, s. 1).

W Bibliotece Pisarzy znajduje się drugie wydanie „Krótkich nauk na niedzielę”, uzupełnione i poprawione (Niles, Ill. 1942, s. 230) po recenzji ks. Tadeusza Misickiego, na którą warto było zwrócić uwagę. Biblioteka Narodowa ma „Wprowadzenie kazań angielskich do kościołów polskich w Ameryce”, s. 2 i „Krótki katechizm dla dzieci”, wyd. E. Mildner and Sons, Londyn 1946, s. 31. Janina Zabiełska w „Bibliography of Books in Polish and relating to Poland”, Londyn 1954 wymienia też wydanie tego katechizmu przez Seminarium Polskie w Orchard Lake w 1943 r., s. 32. W „Pamiętniku sejmowym Związku Polskich Kółek Literacko-Dramatycznych w Ameryce” (Cicero, Ill. 1938, s. 8–9) znajduje się tekst ks. Syskiego „Szczęść Boże”, w którym zwalcza on tezę o nie wtrącaniu się wychodźstwa do spraw krajowych. Na pracę tę zwrócił uwagę ks. Roman Nir, „Szkice z dziejów Polonii”, Orchard Lake 1990. Opuszczono dwie pozycje z milwauckiego „Przeglądu Katolickiego”: „Pater Patriae” (1926, nr 3, s. 52–55) poświęconą Stanisławowi Staszicowi, znajdującą się w zestawieniu Haimana oraz „List z Paryża” (1932, nr 1, s. 8–9).

W „Przewodniku Katolickim”, nr 5 z 4 lutego 1938, znajduje się korespondencja z Orchard Lake podpisana inicjałami, w nr 45 z 7 października rozmowa z wracającym z kraju ks. Syskim, odrzucającym tezę o sprzeczności celów ludowców i narodowców. W 1939 r. pismo to ogłosiło w nr. 15 z 14 kwietnia tekst „Rosnąca sława Romana Dmowskiego” (w bibliografii tylko podano odbitkę), w nr. 16 z 21 kwietnia przedrukowano tekst z „Polonii”, zaś w nr. 27 z 7 lipca informowano o wyjeździe ks. Syskiego do Rzymu, z zamiarem odwiedzenia Polski, Niemiec, Włoch i Ziemi Świętej. O wojennych publikacjach ks. Syskiego w rubryce „Luźne kartki” na łamach „Przewodnika Katolickiego” pisał ks. Daniel Buczek w poświęconej ks. Lucjanowi Bójnowskiemu monografii „Immigrant Pastor”, Waterbury, Conn. 1974. Jedną z tych pozycji znajduje się w bibliografii. Według materiałów dyplomatycznych (AAN, MSZ 11040) polemika z ks. Stanisławem Iciekiem ukazała się w pierwodruku w „Przewodniku Katolickim” nr 34 z 16 sierpnia 1935 r.

Autor powołuje się na publikację dotyczącą Kongresu Wychodźstwa w Detroit w 1925 r, skąd zaczerpnął deklarację programową, ale pominął informację o udziale ks. Syskiego w opracowaniu głównego referatu o Centrali Wychodźstwa oraz stosunku do Stanów Zjednoczonych i do Polski.

W bibliografii Szczepańskiego, wskutek przeoczeń korektowych, kilka pozycji wypadło wraz z numerami. Tytuł broszury o Józefie Hallerze z 1940 r. podano w brzmieniu z 1923 r.

Nauka religii katolickiej (New Britain 1915, „Przewodnik Katolicki”, s. 280) figuruje, może pod wpływem Haimana, z późniejszą o trzy lata datą. „Mój niedzielny mszalik” (Brooklyn 1940) ma zniekształcone ostatnie słowo. W „Przeglądzie Katolickim” z Milwaukee z 1933 r. w nr. 10, s. 16–17 winno być nie „Tydzień” a „Dzień gościnności polskiej na wystawie w Chicago”. Autor podaje, że „Szkic Boskiego Wizerunku Zbawiciela” ukazał się w Warszawie w 1903 r., gdy w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego jest egzemplarz wydany w Kielcach w 1904 r. Akcja katolicka i społeczna z „Sodalisa” z 1939 r. ma, według Haimana, kontynuację w nr. 5–8. Wreszcie dysertacja w języku łacińskim posiada tytuł „De Authentia loci” i jest wydawnictwem „Przeglądu Katolickiego” z 1905 r. (s. 82, egzemplarz w BUW). „Dissertatio critica” jest jedynie informacją z karty tytułowej wbrew sugestii Walkowicza. Nieścista jest też data zaczerpnięta z cytowanej publikacji.

Cele popularyzatorskie książka z pewnością spełnia. Jako praca naukowa posiada jednak istotne usterki warsztatowe. Sponsorowało ją kilka osób spośród Polonii, w tym rodzina oraz zwłaszcza duchowieństwo dekanatów pultuskiego i płońskiego.

Krzysztof Groniowski
Polska Akademia Nauk
Instytut Historii

Jarosław Kiliński, *Naród a idea narodowa. Nacjonalizm T. G. Masaryka*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1998, s. 227.

W polskiej literaturze naukowej rzadkością są studia poświęcone pierwszemu prezydentowi Republiki Czechosłowackiej, jakkolwiek postać jego do dziś zachowała wielkie znaczenie w politycznym myśleniu naszych sąsiadów, wywołuje nieustanne zainteresowanie uczonych wielu krajów, a także stała się tematem czeskiej legendy ludowej. O tym stanie rzeczy świadczy wymownie bibliografia załączona do recenzowanej pracy. Wśród 69 wymienionych tam książek zaliczonych do działu „masarykiana” spotykamy zaledwie trzy prace autorów polskich (w tym tylko jedną — popularną biografię pióra Janusza Gruchały — wydaną po 1945 r.), wśród 26 artykułów są dwa polskie (tylko jeden wydany po 1945 r.). To prawda, że wnikliwy biograf znajdzie nieco pozycji pominiętych przez autora, zwłaszcza popularnych (w tym także publikację, która ukazała się poza zasięgiem cenzury) lub wydanych poza Polską, lecz nie zmieni to ogólnego obrazu.

Zapewne brak publikacji polskich w minionym półwieczu wynikał w dużej mierze ze stosunku panującego po wojnie obozu politycznego do tradycji Masaryka (oraz z działalności cenzury), lecz nie było to chyba najważniejszą przyczyną. Świadczy o tym m.in. fakt, że wspomniana biografia ukazała się dopiero przed dwoma laty, a także to, że dopiero dziś otrzymujemy pierwszą monografię przeznaczoną dla profesjonalnego czytelnika. Nie lepiej było zresztą przed 1939 r. Wprawdzie wydano wówczas w Polsce dzieło Masaryka „Rewolucja światowa”, lecz już w 1930 r. Henryk Bąkowski stwierdził, że jest to „przekład bardzo wadliwy”; skłonny byłbym uważać użyte przez niego określenie za uprzejmy eufemizm. Co gorsze stan zaopatrzenia bibliotek polskich, nawet tych najważniejszych, w dzieła Masaryka oraz jemu poświęcone pozostaje nadal żenujący.

Jest to jedna z przyczyn, które powodują, że uważam ukazanie się recenzowanej książki za ważne wydarzenie naukowe, jakkolwiek dotrze ona do wąskiego kręgu czytelników. Nie tylko dlatego, że nakład jest skromny, lecz także z powodu tego, że lektura w niejednym miejscu wymaga orientacji w czeskiej historii oraz we współczesnej literaturze socjologicznej. Niemniej warto, by historyk — zwłaszcza interesujący się dziejami myśli politycznej XIX i XX w. — zadał sobie trud przeczytania tej pracy.

Książka dzieli się na siedem rozdziałów, z których pierwszy ma charakter wprowadzenia teoretycznego i prezentuje zarówno stanowisko autora w kwestii narodu i nacjonalizmu oraz związaną z tym terminologię stosowaną w książce, jak też podstawowe wiadomości o życiu i twórczości Masaryka, istotne dla analizy w następnych rozdziałach. Rozdziały te mają układ rzeczowy, lecz autor zwraca w nich uwagę na istotne elementy ewolucji poglądów swego bohatera. Przedmiotem ich są kolejno: Masaryka koncepcja narodu, konsekwencje tej koncepcji dla programu politycznego, Masaryka filozofia dziejów czeskich, kwestia słowacka (wyodrębnienie tego zagadnienia, pozornie tylko marginalnego w twórczości Masaryka, uważam za jak najbardziej właściwe), praktyka polityczna w kwestii narodowej, a wreszcie próba rekonstrukcji koncepcji „małego narodu”.

Jarosław Kiliński jest badaczem ostrożnym, wielokrotnie podkreśla, że nie jest historykiem i wobec tego — nie dysponując niezbędnym warsztatem badawczym — nie podejmuje szerszej analizy praktycznej działalności politycznej Masaryka. Nie uważam tej wstrzeźliwości za właściwą lub uzasadnioną, choćby dlatego, że spojrzenie na problematykę dziejów politycznych oczami specjalisty z sąsiedniej dziedziny bywa bardzo pożyteczne i pouczające, toteż przełamywanie formalnych barier dzielących dyscypliny naukowe (bardziej w naszych